

Titel: Grundig og fuldstændig Anviisning til Have-Væsenet, som indeholder, hvorledes man skal anlegge, dyrke og vedligeholde: I. En Frugt-Have, II. En Blomster-Have, III. En Kiøkken-Have, [...]

Citation: "Grundig og fuldstændig Anviisning til Have-Væsenet, som indeholder, hvorledes man skal anlegge, dyrke og vedligeholde: I. En Frugt-Have, II. En Blomster-Have, III. En Kiøkken-Have, [...]", i *Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 2 bind 24*, Viborg, 1772, s. 1. Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/text/tfs-texts-2_024-shoot-workid2_024_008.pdf (tilgået 20. april 2024)

Anvendt udgave: Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 2 bind 24

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

Grundig og fuldstændig Anviisning til Have-Væsenet, som indeholder,

hvorledes man skal anlegge, dyrke og vedligeholde:

- I. En Frugt-Have,
- II. En Blomster-Have,
- III. En Kiøkken-Have.

(Under denne sidste Deel gives tillige Efterretning om de Medicinske Urter, som i en Kiøkken-Have bør plantes, samt om Lyst- Bue- og Irr-Gange, & c.)

Tilligemed adskillige anførte Forsøg i Have-Dyrkelsen, deels ved egen Erfaring samlede, deels af berømmelige Mænds Skrifter sammendragne. Og endelig af Natur-Historien, adskillige her og der indstrøede nyttige og fornøielige Anmærkninger.

Forfatter

af

Ivar Dam Just,

Sognepræst for Wammen, Lindum og Bigum Meenigheder i Viborg Stift, og corresponderende Medlem i det Kongel. Danske Landhuusholdnings-Selskab.

Viborg,

trykt i det Kongel. privilegerede Bogtrykkerie,

1772.

2

Forerindring.

Nærværende Ark indeholder nogle faae Stykker af et Verk, jeg som Forfatter, under anførte Titul, i 3 Afdelinger agter at udgive.

Arket legges det Gunstige og Lærde Publico for Øien til en Prøve, af hvad Orden og Smag Verket bliver, paa det Elskere deraf maatte opmuntres til at subscribere, da Forfatteren ikke, uden saadan Bestemmelse, formaaer at gjøre Forlag til Verket. Det ganske Skrift vil omtrent blive 64 Ark i stor Octav, eller 3 Alphabeter.

De som have Lyst at eie det, og følgelig at befordre dets Udgave, behage derfor at tegne sig hos de Høiædle Høiærværdige Hrr. Biskoppers Amanuenser i Danmark og Norge, dem jeg herved tjenstærbødigen anmoder, at de, mig som en ukiendt Autor til Tieneste, paatage sig den Uleilighed at lade Arkene til de Hrr. Provster og Præster i Stifterne, og med samme til andre Fornemme, som kunde ventes at blive Kiøbere, circulere og Subscriptioner derpaa modtage, imod enhver Amanuensis et Exemplar af Skriftet til Douceur at annamme, naar det er færdig, og de for de afsettende Exemplarers Betalning blive ansvarlige.

Saasart Subscriptions Listerne indkomme, skal med Trykningen gøres Begyndelse. (Det var vel betænkt at

udgive Verket i 3de Deele. Men da Læseren vel heller seer, at det paa eengang kommer for Lyset, vil man derefter rette sig.)

Naar Skriftet leveres, betales for et Exemplar paa Trykpapiir ungefær 8 til 9 Mrk. danske (Priisen kan ikke saa nøye fastsettes, men overstiger den, bliver det lidet) og paa Skrivpapiir 2 Mrk. mere.

Liebhaberne see heraf, at man ikke sætter Skriftets Priis for høi, ei heller begierer det betalt, førend det er dem i Hænderne. Da det ganske, naar det kommer for Øien, skal altid i Nytte og Godhed svare til, om ikke overgaae, de faae afbrudte Stykker her fremvises. Saa Forfatteren haaber at fornøie Læserne med et Læse- og Eieværdigt Skrift.

Oplaget agter man ikke at gjøre større, end Subscribenternes Antal det udkræver. Og skulde nogle faae Exemplarer blive tilovers, vil de blive kostbarere.

3

Første Deel.

Om en Frugt-Have.

Haver 3de Sectioner, hvoraf den 1ste i 5 Capitler, afhandler, hvorledes en Have bør anlegges. Dens Plads. Jordens og Giødningens Beskaffenhed. Dens Lukkelse & c. og adskillige Have-Redskaber.

Den 2den Section handler, i 9 Capitler, om unge Træer, hvorledes de tillegges. Plantes. Og videre behandles.

Den 3die Section viiser Træernes adskillige Tilfælde, saasom: Ufrugtbarhed. Sygdom med videre. Tienlige Raad derimod. Frugterne at conservere & c. Alphabetisk Beskrivelse over Træerne. Maanedlige Haveforretninger, alt i 6 Capitler. Hosføyet Register, med Latinske, Danske og Tydske Navne.

Nota. Her anføres nogle faae Stykker af den første Deels

Sectio. 2.

(de 5 første Capitler handler om Podningens og Okuleringens Forberedelse, Nytte og Maade, ordentlig og fuldstændig anført.)

Cap. 6.

Viiser andre Pode-Maader, opfundne til at forandre og forbedre Frugterne paa et Træe, saasom:

4

§. 1. Om at pode i Cronen.

Denne Maade, at pode paa, er uden Tvivl den som Plinius kalder: inserere inter corticem lignumqve, at pode imellem Barken og Træet. De Tydske kalde denne Kunst: Impfen in die Crone. De Franske: greffer en Couronne. Kunsten gaaer best an med Kierne-Frugt og kan ikke skee med unge Træer, men med de gamle, der have tykke Stammer, og saa tyk en Bark, at den ei kan passe sig med Pode-Qvistens Bark. Skulle saadan en tyk Stamme flekkes, ville den igien gaae saa Haardt sammen, at den tynde Pode-Qvist maatte deraf forklemmes. For af faae saadan et Træe podet, at det kan bære gode Frugter, bruges denne Maade: Naar Stammen er afskaaren, ligesom det skeer ved anden Podning, og Stammen oven paa med Kniven er glattet, hvorved Forsigtighed maae bruges, at Barken ingensteds rives eller tager Skade, saa bindes et Baand oven omkring Stammen, saa yderlig, som Baandet kan stilles, dog ikke forhaardt, men løselig: Og dette skeer derfor, at Barken ei skal briste. Derpaa skiæres een af de gjemte Pode-Qviste til saaledes, at den bliver flad paa den eene

5

Siide; dog maa det ei skee for dybt ind, af Marven treffes, uden neden til. Paa den anden Side gjøres intet andet ved den, end at den yderste, tynde, brune Bark med Forsigtighed aftages. Naar den saa paa den Maade er tildannet, tages et Been, som forud skal være lige saaledes dannet, som den tilskaarne Pode-Qvist, nemlig flad paa den eene Side, rund paa den anden, og spits til Enden, dog meere breed, end spits. Dette Been stikkes med Lemfeldighed ned imellem Stammen og Barken, saa at den flade Side af Beenet vender ind til Træet, og den runde Side ud til Barken. Naar saadan et Hul er gjort, stikkes den tildannede Pode-Qvist deri med Varsomhed saavidt ned som den brune Bark er aftaget. Dette gjøres noget hastig, at Hullet ei gaaer sammen igien; Thi skeer det, da stikkes Beenet ned igien for at aabne Hullet. Det er ikke nok med een Pode-Qvist, men det samme skal og skee med flere rundt omkring Stammen, 3, 4, 6, eller 8, ligesom Stammen er tyk til. Naar disse Pode-Qviste ere indsatte saaledes, at hverken de, eller Barken har taget Skade, afløses Baandet, og Stammen belegges overalt oven paa med Pode-Box, og ombindes med en reen

Klud. Dernæst sættes

6

Kieppe eller Pæle deromkring, at Fuglene ei skal sætte sig paa Pøde-Qvistene og bække dem af. Alle tage vel ikke saa lige ved Grøde, men dog nogle af dem, som skal voxer den Sommer ligesom de vil. Men næste Foraar skiæres de svageste af nær ved Stammen, saa voxer de andre desbedre. Paa saadan Maade kan et Træ med Tiden bære mange slags Frugter, efter Pøde-Qvistenes Art.

§. 2. Om at Isue.

Denne Pøde-Kunst kaldes paa Latin: *ablactare* paa Tydsk: *ablachtiren*, paa Fransk: greffer en *aproche*, synes ei at have været bekiendt for de Gamle. Den kan vel skee med alle slags Træer, men bruges dog meest med Kirsebær-Træer, og fremmede Træer, der voxer i Kister og Ballier, og som kan sættes saa høit og lavt som man vil have dem. Maaden er denne: Er det et, der er ufrugtbart, eller og vildt, skal det plantes ganske nær ved et frugtbart Træ, hvis Grene kan naae til det vilde Træes Stamme. Der skal det blive staaende et heelt Aar eller længere, at det jo længere, jo bedre, kan komme til Grøde. Høie Træer,

7

hvis Greene sidde høit oppe, gaaer det ei an med, men best med smaae Kirsebær- eller og Dværge-Træer. Tidlig om Foraaret, førend Saften begynder ret for Alvor at stige op, afsaves paa det vilde Træ Stammen, ikke lige over, men noget paa Skak, saa at det høie af den afskaarne Stamme vender til det frugtbare Træ. Dernæst gøres en Skuure i den afsavede Stamme, og een Green af det frugtbare Træ passes til denne Skure, hvori den sættes, naar den yderste brune Bark først er aftaget, saa at den gandske opfylder Skuren, og Bark svarer til Bark, saa tilbindes den, og med Pøde-Vox besmøres, saa groer den i med Tiiden. Dog maae Greenen ei afskieres, førend den er igroet, hvilket eftersees Foraaret derefter. Er den da ei igroet, skal den sidde endnu et Aar. Imidlertid passes, at intet Skud kommer frem ned til paa den vilde Stamme.

De smaae Paradiis-Æble-Dværge-Qvæde-Træer og saadanne andre, som blive lave, ere de beqvemste til at indsue af, saasom deres Greene passe sig best til den afskaarne Stamme.

8

§. 3. Om at okulere med Piber eller Rør. Af et got frugtbart Træ skiæres en Green finger-tyk, hvorpaa skal være fuld-voxe og vel moedne Øien, som samme Aar ere komne frem. Oven og neden for saadan et Øie bliver Barken tvert over rundt om overskaaren, saa Barken bliver saa lang som Leddet af en Finger, eller lidt længere. Denne Bark dreies varsom (ikke formeget klemmes) imellem Fingrene, indtil den gaaer løs fra det hvide Træ inden for, og tages af. Er da Øiet inden til Heel og uden Hull, er den god, ellers ikke. Dernæst søges paa det Træ, som skal okuleres, en Green af lige Tykkelse, som kan tage imod det afdreiede Rør. Den grønne Bark tages ganske af Greenen, og Røret eller Piben paasettes, saa den slutter overalt. Forbindes saa oven og neden. Er Øiet uden Bræk og Barken uden Skade, voxer den strax i og giver Skud af sig. Dette skal skee i Junio.

9

§. 5. Om Citron- Pommerance- og Limonie-Blade at faae til at voxer.

Denne Kunst er mærkværdig og Curieux, den en Urtegaards-Mand i Augsburg, ved Navn Johan Friderich Heinrich, paastaaer, at væve første Opfinder af, og er ilde tilfreds med, at andre have vildet disputere ham det. Han begynte dermed 1710, men fik det Aar ikkun et eeneste Blad til at voxer. Aaret derefter, 1711, forsøgte han det igien, og da bekom han mere end 20 voxende Blade. Siden have andre, med god Fremgang, forsøgt det samme.

(Maaden, at gjøre Kunsten paa, er denne:)

Om Foraaret kommes saadant Jord i en Pøtte, som Citron- og Pommerance-Træer ville have, (hvorom paa sit Sted), deri sættes rundt omkring i Pøtten friske Blade af Citron-Pommerance- eller Limonie-Træer med deres Stilke saa dybt ned i Jorden, at den tredie Deel af Bladet staaer i Jorden. Oven over denne Pøtte stil-

10

les er Kar eller Pøtte med Vand i, hvorpaa skal være saa lidet er Hull, at Vandet falder Draabevis ned i den understaaende Pøtte, saa langsom, at den ene Draabe stal være nedsiunket i Jorden, førend den anden falder, og som saadan stedse varende Draabe-Fald gjør et lidet Hul i Jorden, skal der altid opfyldes med god Jord.

(Efterskrevne Opfindelser, som angives visse, kunde tiene til Forsøg uden Skade.)

1. Et Træe bærer Æble, som blive skiønne, af en formænget Farve, dersom et lidet ungt Træe bliver okuleret med en god Art af Æble. Den Okulering, som det Aar er kommen frem, bliver næste Aar derefter okuleret med et andet Slags af god Art. Dette skeer ligesaa det tredie Aar med det tredie Udskud, da Stammen faaer Lov til at sætte Greene.

2. Saaes vel moedne Kierner af en god Art, og de Planter, som deraf opvoxe, blive podede eller okulerede med samme Pode-Qviste, som Kiernerne ere opvoxte af, skulle Frugterne blive langt større og bedre end Stam-Moderens Frugter.

11

3. Frugterne faae en angenem Smag, dersom der i Martio eller April, naar Saften begynder at stige, bores et Hul i Stammen noget ned ad, saa at det ei gaaer ind til Marven. I dette Hul kommes stødt Ambra, Kaneel, Nelleker, Annis & c, blandet vel imellem hinanden. Uden til settes en Told af samme Træes Greene ganske friske, ligesom de skiæres af Træet, med Pode-Vox uden for.

4. Suure Frugter miste deres Suurhed, dersom ligesaadan et Hul bores i Stammen, og deri kommes skiæret Honning med saadan en Told for, som anført er.

Sectio 3.

(Alphabetisk Beskrivelse over Træerne findes udi)

Cap. 6.

Deriblandt No. 8. Cerasus. Kirsebær-Træe, Morelle-Træe, Kirschen-Baum, Amarellen-Baum. Saa almindeligt, som dette Træe nu er, thi man seer der mesten i enhver Bonde-Have, saa rart har det været i de ældre Tider, som sluttes

12

deraf, at Plinius Hist. mundi Libr. XV. cap. 25. beretter, at der fandtes ikke Kirsebær-Træer i Italien, førend 680 Aar efter at Rom var bygt. L. Lucullus, som overvandt Mithridates, var den første, som førte Kirsebær-Træer til Italien fra Ponto. 120 Aar derefter ere de førte til Engeland. Deraf slutter man, at de Danske, som mange Aar derefter bemægtigede sig Engeland, have bragt dem til Danmark.

Kirsebær-Træet, fornemmelig det her i Landet almindelige Slags, og som er ikke synderlig andet at regne, end et vildt Træe, bliver høit og stort, og giver deri Æble-Træet lidet efter. Dog faaer det ei saa tyk en Stamme eller saa stærke Greene. Barken er hvas, sei og tyk paa de gamle. Bladene ere runde, kiervede og spitse til den yderste Ende, fulde af Seener, men paa de rare og fremmede Træer ere Bladene store, brede og lange. & c. & c.

Plinius opregner 8 slags Kirsebær med deres egne Navne. At vi jo har samme Slags endnu, er ikke at tvivle paa, men Navnene ere forandrede. Schuyll har i sit Catalog ikkun 7 Slags.

13

Men nu omstunder ere mange fleere. De fornemste som ere bekiendte, ere efterfølgende:

1. Røde suure Kirsebær og sorte suure. Blive sildig modne og omsider dunkel brune.

2. Mai-Maaneds Kirsebær. Ere lyserøde. Et Slags kaldes dobb: Mai-Kirsebær.

3. Æg-Kirsebær. Ligne et Æg og ere ganske hviide.

4. Glas-Kirsebær. Lyserøde med hvidt i. Have en vandig Smag.

5. Hekke-Kirsebær. Ere smaae og røde. Sidde to og to sammen.

6. Hierte-Kirsebær. Ligne et Hierte. Ere enten sorte eller røde med Guult iblandet.

7. Hollandske store Kirsebær. Ere lyserøde.

8. Kirsebær med dobbelte Blomster, Rosen- blomster kaldet.

14

9. Mantel-Kirsebær. Har ingen Stilke, men

voxe under Bladene, hvoraf de bedækkes som af en Mantel eller Kappe. Brunrøde, liflige af Smag.

10. Purgeer-Kirsebær. Har smalle Blade,

som Ligustrum. Ingen angenem Smag.

11. Rinske Kirsebær. Kaldes og Amoreller. Ere enten røde eller gule, eller halv røde og halvgule.

12. Spanske Kirsebær. Ere store, og enten runde, dunkel-røde eller sortagtige, eller og kantede halv røde og gule.

13. Drue-Kirsebær.

14. Fugle-Kirsebær. Schuyt kalder dem *Cerasus Avium* eller *Pseudo-Ligustrum*.

15. To gange bærende Kirsebær.

16. Welske Kirsebær. Kaldes og *Corneol-Træe*.

ulterius de Ceraso.

15

24. *Malus Armeniaca*, *Prunum Armeniacum*. Aprikoser, Aprikosen, Amarellen, Marellen, oder St. Johannis Pfersickcn. Dette fremmede Træe, som er en Art af Blommer, er ikke rart at finde i de fleestes Haver. I Persien og Piemont i Italien siges de at bære usunde Frugter, men hos os ere de ei meere skadelige end andre Frugter. Træet bliver ikke meget høit, men skyder fine Greene vidt ud. Stammen er noget stærkere, end Pfersik-Træets. Barken og noget sortere. Bladene ere langagtige, noget brede. Blomsterne hvide, Frugten rund, ligesom Pfersik, rød paa den eene, guul paa den anden Side, og har en angenem Smag. Inden i er en glat og noget flad Steen, med en velsmagende Kierne,

Dette Træe taaler ei Vinterens Kuld og Frost, men kan let forfryse. For dette at forekomme legges Hæste-Møg omkring Roden om Vinteren, og er det desbedre, at Stammen og bliver ombunden med Halm. Norden-Vind er skadelig for dette Træe, derfor plantes det helst ved Plankeverk eller Muur paa den Nordre Side i Haven, at det kan have stærk Varme af So-

16

len, og Grenene opspilles til Muuren. Blomsterne som komme tidlig frem om Foraaret, kan Nattefrosten, som endda vedvarer, snart forderve. Dette forebygges, med at hænge Dækkener eller Skiul over Greenene hver Aften, som Morgenen igien aftages, og det saalænge Træet blomstrer, og der frygtes for Nattefrost. Træet taaler ei heller for stærk Heede. Planteresaarsag saa, at det vender noget meer i Østen end Vesten, og kan miste Solen om Eftermiddagen Kl. 2. & c.

Jorden, som dette Træe skal plantes i, maae være feed og god, og hver 5te Aar skal den ved Roden forbedres med velforraadnet sammenblandet Roe- og Heste-Møg. Da bør og alle de øverste Greene, især det sidste Aars Skud, afskiæres saa forbedres Frugterne.

Disse Træers Formerelse skeer af vel modne Steene af en god Art, som 3 Dage førend de settes, ved Martini Tider udblødes i sød Melk, frisk Melk hver Dag. De voxe gierne, om de ere vel moedne. Bære og med Tiden gode Frugter, uden at podes eller okuleres. 2det eller 3die

17

Aar derefter omsættes de paa det Sted, hvor de siden skal blive staaende. Og ved denne Omsætning forbedres Frugterne. De kunde og podes eller okuleres, hvortil, bruges best de hvide Blomme Træer. Merkeligt er det: Bliver en Green af Aprikos-Træe podet i et Mandel-Træe, da bliver Kiernen sød, men Frugten liden. Men skeer det i et Blomme-Træe, bliver Frugten ei aleene sød men endog langt større.

Foruden de os ubekjendte Slags Aprikos-Træer ere 3 Slags bekjendte. Et Slags, der bære smaae Frugter, som ere Gule, det kaldes: Amareller. 2det Slags, som ere store, bære røde og gule Frugter. Det 3die Slags, hvis Frugter ere hvide baade inden og uden. Disse ere rare. Schuyt i sit Catalogo anfører kun eet Slags.

(Træernes Hoved-Nummere i denne Første Deel ere 51.)

Anden Deel.

Om en Blomster-Have.

Haver 3 Sectioner. I den 1ste handles om hvad der hører til en Blomster-Have, at Blomsterne kan komme

18

frem, vel voxe og tiltage. Har 4 Capitler. I den 2den Section om Blomster-Gevexters adskillige Slags, hvordan de sættes og plantes, haver 7 Cap. Og i 3die Sect. om adskillige fremmede Træer. Register med Latinske, Danske og Tydske Navne.

Sectio. 2.

Cap. 2. Om Plantis Bulbosis.

(Af disse anføres 22. Numere:)

No. 20. Tulipa, Tulipan. Denne er en af Hoved-Blomsterne i en Have. De have deres Oprindelse fra Tyrkiet og Persien, hvorfra Hollænderne først har ført dem til Holland. Nu ere de almindelige over alt, men for 100 Aar siden og nogle og 30 derover, vare de allene i Holland at finde, hvor der blev drevet en stor Handel med dem, bleve utrolig dyre betalte, og Handelen anseet tilsidst som et Raserie og kaldet Tulipomania. Christian Juncker i hans Geographische und Historische Beschreibung der Siebenzehn Niederländischen Provincien pag. 12. beretter, at 1637. bleve Alcmar, en Bye i Nord-Holland, 26 Tulipaners Zwiebler solgte for 90000 Hollandske Pund. Een Tulipan-Zwiebel, Admiral von

19

Enchuyzen kaldet, med sine Afsetninger, blev solgt for; 5200 Pund. To andre, Brabansones kaldede, bleve solgte for 3800 Pund. Nok en anden, under det Navn Vice-Roi, blev solgt for 4203 Pund. Ligesaa beretter Joh. Frisch i hans Erbaulichen Ruh-Stunden, at der er ved samme Tiid givet i Holland for den Tulipan Vice-Roi, 2 Læster Hvede, 4 Læster Rug, 4 fede Øxen, 8 fede Sviin, 12 fede Faar, 2 Oxehoveder Viin, 4 Tønder 8 Gyldens Øl, 2 Tønder Smør, 100 Pund Ost, en Seng med Tilbehør, af Værdie 1000 Gylden, en Pak Klæde af Værdie 80 Gylden, et Sølvbæger 60 Gylden værd; altsammen beregnet i Penge til 2500 Hollandske Gylden. Denne Handel gik endnu videre. Thi Tulipan-Zwiebler bleve solgte efter Vægten, som Ægte-Perler; Vice-Roi, vægtig 410 Gran, for 300 Gylden. En Semper-Augustus, vægtig 200 Gran, for 5500 Gylden. For at afvende dette Raserie, lode General-Staterne af West-Friesland udgive en Befalning af Dato 27 April 1637. at denne Tulipan-Handel ganske skulle ophæves og ingen maatte bruge den mere. Den fornemste Aarsag til, at Tulipanerne komme i saa høi en Priis, var denne: At de paa

20

den Tiid ikke vare at bekomme uden i Holland allene, og saasart en rar Tulipan var udsprungen, blev den i en Hast sendt til Frankerig, hvor Cavallererne dyre betalte den for at forære den til Damerne.

(Derefter beskrives deres Slags, Forholdet med at tillegge dem, dyrke og vedligeholde dem, som Rummet ei tillader at udføre.)

Tredie Deel.

Om en Kiøkken-Have.

Har 3de Sectioner, hvoraf den 1ste indeholder 3de Capitler, om Kiøkken-Have at anlegge, Frøe at samle & c. og om Urternes Inddeeling — Sect. 2det giver Alphabetisk Register over Urterne, almindelige Regler om dem, og maanedlige Forretninger i en Kiøkken-Have. Har 3de Capitler.— Sectio 3. Haver 4 Cap. som handle om Medicinske Urter i en Kiøkkenhave, Lyst- Bue- Irrgange Løvhytter, Hekker, samt at fordrive Orme og Utøi, som skader Træerne & c. Register over Urterne med Latinske, Danske og Tydske Navne.

21

Sect. 2.

Cap. 1.

(Indeholder Alphabetisk Register over Kiøkken-Urterne og 73 Hoved-Nummere deraf.)

No. 15. Brassica capitata, Hviidkaal, Hovedkaal, Rabuskaal, Hauptkohl. Den voxer ikke som anden Kaal med Bladene op ad for sig selv, men saa tet indviklede i Hinanden, at Kaalen seer ud, som et rundt Hovet, og jo større og tettere saadan et Hovet er, jo bedre er det. Den vil have god Jord, som graves for Vinteren, vel renses og giødes. Om Foraaret kan den giødes igien med Faaremøg, der strax i aftagende Maane nedgraves, da Jorden bliver liggende indtil Plantetiden i Junii-Maaned. Frøet saaes i tiltagende Maane i god Jord, naar Veiret er tørt og godt, og det saa tidlig skee kan. Saa settes Planterne i foranførte Jord lige ned til Bladene, og regner det da ikke, skal de vandes. Tre Uger derefter graves Jorden omkring Planterne, som ophøies eller

hyppes. Dette skeer igien 3 Uger derefter, og atter 3die gang, hvorved Noden faaer desflere Rødder og Hovederne lukke sig.

22

Alle Kaalorme skal i Tide borttages, hvilket skeer best, ved at plukke Toppen af Brende-Nelder og legge paa Kaalen, naar den Top visner flyer Ormene. Ukrud oprykkes ogsaa fra Kaalen, og de gule Blade afplukkes. Planterne maae ei staae hinanden nærmere end 1 1/2 Fod, for Rum at ophyppe dem. Man bruger best hule Jern-Instrumenter, til at hyppe med, eller drage Jorden op om Stokkene. Ved Martini Tiid tages Kaalen op, de som skal til Frøe, med Stok og Rod tilhobe, giemmes Vinteren over og settes ud om Foraaret. De andre skieres af noget nær ved Hovedet og hænges under Loftet i Kielderen, at bevares for Frosten, har man meget deraf, forvares Mængden i et Hul, som man graver i Jorden paa et høit Sted i Haven vel dybt, klæder Hullet paa Bond og Sider med Bredder, deroven paa Langhalm og ligesaa ved Siderne. Deri pakkes Hovederne saa tæt mueligt er. Oven paa legges Halm og Bredder, og Jord 1/2 Alen høi. Dette Hul aabner man ikke, førend Frosten i de skarpeste Vinter-Maaneder er forbie. Thi imidlertid bruges det man har i Kielderen.

23

24. Cepa. Rød-Løg, Zwiebel. Er en os

bekjendt Kiøkken-Urt, men har ikke været bekjendt for de Gamle. Thi Plinius anfører den ikke. Den har en rund Rod, lignende Tulipan-Løgene. Bladene, som heller kan kaldes Piber, ere lange og spitse, huule indeni, smage og lugte stærk. Frøet er sort. Naar det skal saaes, udblødes det i Møg-Vand, og bliver liggende deri indtil man merker det vil spiire. Da tages det af, tørres lidet, og saa saaes paa en klar Dag i aftagende Maane i Krebsens, Fiskens eller Steenbukkens Tegn, i mør og feed Jord. Naar Frøet er tilsaaet, overdrysses Jorden med forbrændt Leer, saasom af en Bager-Ovn eller deslige, og derpaa vel tilklappes. Rødløg maa ei saaes paa et Sted 2 Aar efter hinanden. Naar Løgen opkommer, skal den omplantes, Toppen lidet beskiæres og siden efterhaanden plukkes, saa bliver Løgen stor. I Hunde-Dagene lader Løgen sig see over Jorden, da er den moeden og optages paa en klar Dag. De som skal bære Frøe, henges paa et frit Sted, hvor de ei kan stødes. Posen de hænge i omrystes undertiden, og om Foraaret saaes Frøet. De 2 Aars gl. Løg ere best til Frøe.

24

Frøets Godhed kiendes derpaa, at naar det har ligget lidet i lunket Vand, det da begynder at spiire. Til at spiise er den hviide Rød-Løg sundere end den røde. Foruden den hviide og røde anfører Schuyt. 1. Cepa ascalonica sterilis, og 2. Cepæa.